

**ФЕМІНІСТИЧНИЙ ТА МІФОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ЯК СКЛАДОВА
АВТОРСЬКОГО СВІТООБРАЗУ РОМАНУ «ПЕНЕЛОПАДА» МАРГАРЕТ ЕТВУД:
ДО ПРОБЛЕМИ СПІВДІЇ**

У статті розкриваються провідні шляхи звернення до міфологічних концептів безпосередньо у тексті твору. У дослідженні підкреслюється, що звертання до поеми Гомера «Одіссея» проводиться авторкою з метою втілення у романі феміністичного дискурсу. Особлива увага звернена на персонажно-гендерну систему твору.

Ключові слова: феміністична література, міф, потойбіччя, права та обов'язки, гендер

The article reveals the leading ways of appealing to mythological concepts directly in the text of the work.. The research emphasizes that reference to Homer's poem "Odyssey" is made by author to embody the feminist discourse in the novel. Special attention is paid to the character and gender system of the work.

Key words: feminist literature, myth, afterlife, rights and responsibilities, gender

Сучасна літературознавча думка ідентифікує постійне звернення письменства у процесі образного змалювання дійсності у своїх творах і до надбань міфології [1, с. 44].

Саме це слово має грецьке походження і трактується як «переказ» чи «оповідання» і визначається науковою думкою як форма змалювання дійсності, що у багатьох стародавніх народів мала відношення до культу, обрядів, релігійної магії тощо. Використовуючи міфи, наші далекі предки намагалися пояснити незрозумілі для них явища та знайти відповіді на такі глобальні питання, як походження світу і людини, сенсу буття, життя і смерті в образній формі. У свій час міфи були і світоглядною, і художньою формою пізнання і змалювання людиною навколишньої дійсності [1, с. 44].

«Перетікання» міфу в літературу – явище якісно-динамічне, багатогранне і довготривале; цей процес фіксується і в сучасній літературі з метою змалювання актуальних проблем суспільства [1, с. 68].

Ще з часів античності митці активно використовували різні міфологічні структури та інтерпретували їх у своїх художніх творах. Одним із таких авторів вважається і давньогрецький поет Гомер, відомий своїми легендарними поемами «Іліадою» та «Одіссеєю». Оповіді, що ввійшли в основу цих творів, стали одними з найвідоміших та улюблених історій всіх часів, а герої вважаються «вічними» образами [5, с. 46].

До сучасних письменників, що звертаються до творчого потенціалу міфів, можна віднести відому канадську письменницю Маргарет Етвуд, одна з головних тем творчості якої – проблема фемінізму. Авторку дійсно хвилюють питання самоідентифікації жінки, її існування у суспільстві та культурі, а також вторинність по відношенню до чоловіків. І не випадково. Адже Маргарет Етвуд – письменниця-феміністка, яка стала на захист прав жінки у сучасному світі, її ролі та місця в соціумі («Розповідь служниці», «Заповіти», «Істівна жінка», «Жінка-оракул», «Сліпий вбивця» тощо) [2, с. 621].

У процесі фемінізації літератури вона звертається і до міфологічних джерел, зокрема це один із найвідоміших її творів – роман «Пенелопіада» (2005 р.). І вже сама назва твору вказує на алузію творчості Гомера : якщо в античного автора поема називається «Іліадою», то свій роман відома канадська письменниця називає «Пенелопіадою». Центральними персонажами давньогрецького митця стали могутні воїни, зокрема Ахілл, Аякс, Гектор, Одісей, його син та дружина, дванадцять служниць, боги тощо. Маргарет Етвуд у своєму творі посилює гендерний принцип їх розподілу на чоловічі (Ікарій, Одісей, Телемах, Антиной) та жіночі (Пенелопа, її мати, дванадцять

служниць, Елена, Єврикля, Антикля тощо) образи. Не забуває вона і про наявний у Гомера світ богів та простір потойбіччя (Афіна, Еринії, поля Асфаделей).

Письменниця відмічає, що один і той самий міф часто може мати безліч версій подій, тому вона розкриває у романі власний варіант історії про Одиссея та його дружину з точки зору самої Пенелопи, тобто жінки [3,с. 250].

Твір поділено на 29 розділів з вступом та примітками, тому роман у своїй побудові відповідає класичній грецькій драмі.

Композиція роману визначається як кільцева: перший розділ показує, що головна героїня знаходиться у потойбічному світі, де вона має змогу зустрітися з усіма дійовими особами своєї оповіді. Сама вона розповідає 18 розділів, а служниці - 11, і всі вони розкидані по всій книзі.

Хор використовує новий стиль оповідання в кожному із своїх розділів. У його виконанні можна також почути плач, пісню народну і про любов, ідилію, баладу, драму, лекцію з антропології, судовий процес. Оповідь найчастіше ведеться від першої особи, однак у тексті можна зустріти звернення до читача Пенелопи у формі займенника другої особи [2,с.621].

Домінантна особливість роману в тому, що авторка піддає трансформації відому усім гомерівську історію. Використовуючи загальновідомі дії, мотиви вона створює у романі свій власний міф, стверджуючи, що місце і становище жінки не змінилося і в сучасному світі.

Максимальну увагу вона приділяє Пенелопі як центральному жіночому образу. Ця жінка з'являється і в «Іліаді», і в «Одіссеї», де стає символом терпіння, вірності і розуму, і ідеальною жінкою, покірною і відданою своєму чоловікові [5,с. 50-51].

Зберігаючи персонажів та мотиви, Етвуд трансформує стосунки Одиссея і Пенелопи. Письменниця створила складний жіночий психологічний образ: цариця Итаки не просто слухняна і вірна. Пенелопа пояснює свою точку зору на цю вірність, а також на біль і розчарування, які вони їй принесли: «Hadh't I been faithful? Hadn't I waited, and waited, and waited, despite the temptation – almost the compulsion – to do otherwise?» [4,с. 9].

Її героїня звертає увагу на те, що вона вже мертва, що знає всю правду і – нарешті, може все розповісти, нічого не боячись: «Now that all the others have run out of air, it's my turn to do a little storymaking. I owe it to myself. I've had to work myself up to it: it's a low art, tale-telling... So I'll spin a thread of my own.» [4,с. 10].

І це не випадково. Адже головна героїня родом із Спарти, дочка царя та наяди. І ще з раннього дитинства стала самостійною: «You can see by what I've told you that I was a child who learned early the virtues – if such they are – of self-sufficiency. I knew that I would have to look out for myself in the world. I could hardly count on family support.» [4,с. 14]

Розповідаючи про спробу батька убити її, Пенелопа припускає можливість використання історій як способу пом'якшити або замаскувати неприємну реальність: «Possibly he thought that if he killed me first, his shroud would never be woven and he would live forever. I can see how the reasoning might have gone.... But perhaps this shroud-weaving oracle idea of mine is baseless. Perhaps I have only invented it in order to make myself feel better.» Проте й з матір'ю відносини також не склалися [4,с. 13].

У віці п'ятнадцяти років її як дочку царя було видано заміж заради державних інтересів: «Marriages were for having children, and children were vehicles for passing things along. These things could be kingdoms, rich wedding gifts, stories, grudges, blood feuds. Through children, alliances were forged; through children, wrongs were avenged.» [4,с. 20]

Письменниця прагне показати, що жінка в умовах патріархального суспільства має слідувати волі чоловіка. Саме тому, створюючи власний образ Пенелопи, авторка підкреслює, що долею жінки керують особи сильної статі. Юна царівна підкорилася волі батька і вийшла заміж за Одиссея.

Пенелопа була розумна і віддана дружина Одиссею, підтримувала його, хоча і знала, який він був : «Even I believed him, from time to time. I knew he was tricky and a liar, I just didn't think he would play his tricks and try out his lies on me.» [4,с. 9]

Уже як його дружина головна героїня проявила себе як мудра правителька. В той час, коли її чоловік перебував на війні, вона вчиться керувати країною та торгівлею в ній: «Through my steward I traded for supplies, and soon had a reputation as a smart bargainer. Through my foreman I oversaw the farms and the flocks, and made a point of learning about such things as lambing and calving, and how to keep a sow from eating her farrow.» [4,с. 45-46]

Авторка роману надає також голос і іншим жіночим образам твору. У тексті з'являються розповіді дванадцяти служниць, які були несправедливо страчені Одиссеєм. У романі основна увага приділяється епізоду їх вбивства господарем після повернення із подорожі. Однак при житті Пенелопа не могла оскаржити цього рішення, вона покійно підкорилася його волі. І вже після своєї смерті жінка вимагає покарання для свого чоловіка – вбивці. Отже, письменниця-феміністка виокреслює мотив покарання чоловіку за його жорстоке ставлення до жінки.

Не випадково у творі з'являється епізод суду. Письменниця переводить події із минулого в сучасність, показуючи, що становище жінки не змінилося і подає свій погляд на події, які відбуваються. Суддя відноситься до усього дуже легковажно і — незважаючи на усю серйозність справи, постійно посміхається та жартує [3,с.250].

Найголовніше, що захисник справедливості посилається саме на екземпляр "Одіссеї", який він вважає офіційною версією цієї історії. Отже, і сучасна система правосуддя схиляється на користь чоловічої позиції та його інтерпретації події і, зрозуміло, перемога була на боці Одиссея[3,с.250]: «Judge: Neither did your client, evidently. (Chuckles.)However, your client's times were not our times. Standards of behaviour were different then. It would be unfortunate if this regrettable but minor incident were allowed to stand as a blot on an otherwise exceedingly distinguished career.» [4,с. 88] Справедливість не перемогла, і права знову в руках чоловіків. Неможливо було покарати Одиссея і в сучасних умовах; закон був на його стороні.

Хоча твір не відповідає на питання, якою Пенелопа була насправді, але її образ дав можливість самій письменниці розкрити стан жінки минулого і її нинішнє становище у суспільстві. Висновок роману, що домінуючим завжди залишається чоловік, особливо яскраво висвітлено під час теперішнього судового процесу. Та все ж проблема твору – боротьби жінки за свої права у сучасному світі – найбільш виразно розкрита зверненням письменниці до міфологічних мотивів, образів, тексту. Роман зайняв вагоме місце у просторі сучасної феміністичної літератури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белаш Г. О. Історія античної літератури: навч. посіб. / за ред. Г. О. Белаш. Київ: ЦНЛ, 2012. 236 с.
2. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник : у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2005. Т. 1. 864 с.
3. Жаданов Ю. А. Гендерні аспекти творчості М. Етвуд. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2011. № 936. С. 249–253. (сер.: філологія. Вип.61).
4. Margaret Atwood. Penelopiad URL:<https://www.onlinereadfreebooks.com/en/The-Penelopiad-923584/1> (дата звернення: 16.09.2022).
5. Пашенко В. І. Антична література: підручник / за ред. В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. Київ: Либідь, 2001. 718 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Горбонос О.В.